

Державна політика України у сфері забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства, держави

сотрудничества Украины с НАТО в сфере охраны информации с ограниченным доступом создано действенную систему, которая постоянно совершенствуется, реагируя на современные угрозы национальной безопасности и в соответствии с требованиями современности.

Ключевые слова: информация с ограниченным доступом, секретно, охрана информации, взаимоотношения.

responding to current threats to national security in accordance with the requirements of the present.

Key words: classified information, secret, information protection, relationship.

УДК 159.92:659.4:355.4

*ІВАНОВА Наталя Георгіївна
АНДРУСИШИН Юлія Іванівна
ПАЛИВОДА Ольга Олександрівна*

ЗАХИСТ ВІД НЕГАТИВНИХ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ВПЛИВІВ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Постановка проблеми. Сучасна особистість живе в інформаційно насиченому суспільстві. Вона має можливість отримання безперешкодного доступу до інформації, налагодження контактів та здійснення комунікативної взаємодії без обмежень у часі й просторі. Однак особистість не завжди здатна адекватно оцінити та перевірити достовірність отриманих даних, визначити справжню мету їх поширення, а тому легко може стати об'єктом прихованого психологічного впливу, особливо в умовах ускладненої ситуації в нашій державі. Події, що відбуваються у суспільно-полі-

тичному, економічному та соціальному житті, підтверджують, що проти України активно реалізується концепція гібридної війни. Тому розуміння змісту такої війни, особливостей її проведення, а також необхідність вироблення шляхів ефективного захисту від негативних інформаційно-психологічних впливів набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика гібридної війни на сьогодні є однією з найактуальніших та найдосліджуваних у сучасній науці як на теренах України, так і за кордоном. Дослідженням тех-

State policy of Ukraine in the field of the information security of person, society, state

нологій ведення асиметричного протистояння займалися такі науковці, як М. Гай, В. Горбулін, А. Єрмолаєв, Д. Ласіка, Є. Магда, О. Ситник, Ф. Хоффман тощо. Також значна кількість вітчизняних і зарубіжних дослідників присвятили свої роботи вивченню проблемних аспектів реалізації інформаційно-психологічних впливів та захисту від них, дослідженню сучасних загроз інформаційній безпеці держави й ефективних засобів протидії, визначенню основних технологій маніпулювання та організації інформаційно-психологічного протиборства тощо. Серед таких науковців доцільно виокремити: В. Говоруху, В. Домарева, П. Дракера, Л. Компанцеву, О. Литвиненку, В. Остроухова, В. Петрика, Г. Перепелицю, Г. Почепцова, М. Присяжнюка, Д. Рісмана, О. Старіша, Д. Тапскотта й інших.

Зазначений науковий доробок є базою для дослідження стратегій захисту від негативних маніпулятивних впливів на свідомість мас та окремих індивідів в умовах сучасного асиметричного протиборства.

Метою статті є розкриття основних видів психологічного захисту від негативних маніпулятивних впливів в умовах ведення гібридної війни.

Виклад основного матеріалу. Визначенню поняття «гібридна війна» та її змісту присвячено достатньо робіт науковців, практиків, експертів тощо. Більшість із них схиляється до думки, що така війна не є чимось принципово новим, а «гібридний» її аспект визначається поєднанням уже існуючих видів протиборства, а саме: традиційних, нетрадиційних,

політичних чи інформаційних [1]. Це нова комбінація тих методів, які вже використовувались.

Концепція гібридної війни уже досить тривалий час активно використовується в західному військовому дискурсі. Зазначений феномен не новий, проте відомий більше як «нетрадиційна» чи політична війна [1]. Остання характеризується використанням військових і невійськових (економічних, інформаційних, психологічних) засобів із метою досягнення ефекту раптовості, перехоплення ініціативи й отримання психологічної переваги, зокрема шляхом застосування: дипломатичних можливостей; масштабних і швидких інформаційних, електронних та кібероперацій; приховування воєнних і розвідувальних дій у поєднанні з економічним тиском тощо. Науковці вважають [2], що новим у розумінні гібридної війни стало об'єднання цих складових у єдине ціле, а також особлива роль інформаційно-психологічного компонента, який забезпечує функціонування та створює умови для визнання війни справедливою своїм населенням.

Д. Ласіка у своїй монографії [3] також виокремив характерні особливості гібридних воєн, основною з яких є інформаційно-психологічна складова, а об'єктом впливу стає насамперед суспільна свідомість, а не збройні сили чи інфраструктура держави.

У сучасному інформаційно перенасиченому суспільстві існує значна кількість найрізноманітніших способів поширення повідомлень, що впливають на свідомість особистості. Для реалізації сучасних технологій інформаційно-психологічного впливу

Державна політика України у сфері забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства, держави

на індивідуальну, групову й масову свідомість людей використовуються [4]: засоби масової інформації та спеціальні засоби інформаційно-пропагандистської спрямованості; глобальні комп'ютерні мережі й програмні засоби розповсюдження в них пропагандистських інформаційних матеріалів; засоби, що нелегально модифікують інформаційне середовище, на підставі чого людина приймає рішення; засоби створення віртуальної реальності; чутки; засоби підпорогового психосемантичного впливу; засоби генерування акустичних і електромагнітних полів тощо. Відповідно, сучасна особистість не може уникнути прихованого психологічного впливу.

Актуальні питання маніпуляції вивчали дослідники різних наукових сфер, але неможливо широко охопити різнобічні проблеми інформаційно-психологічного впливу на особистість, тому необхідно продовжити дослідження питань щодо засобів психологічного захисту від маніпулятивних впливів, що й визначає важливість представленої публікації.

Науковці слушно зазначають [5; 6], що засоби масової інформації є найефективнішим інструментом для здійснення інформаційно-психологічного впливу на великі групи людей, і тому їх можна вважати складовою стратегічних сил інформаційного протистояння.

Крім того, масова комунікація фактично контролює нашу свідомість, пропускаючи її через свої фільтри, виокремлює певні елементи із загальної маси культурних явищ і надає їм особливого значення, підвищує цінність однієї ідеї, знецінює

іншу. Те, що не потрапило до масової комунікації, у наш час майже не впливає на розвиток суспільства [6].

Найголовнішою обставиною та характеристикою маніпулятивного інформування є те, що через використання зазначених технологій створюється лише ілюзія незалежності, об'єктивності, можливості вибору певного виду інформації [7, с. 81]. Виокремлюють три основні родові ознаки маніпуляції [8, с. 12–13]:

– по-перше, це вид духовного, психологічного впливу (а не фізичне насильство чи загроза насильства), об'єктом дій маніпулятора є психічні структури особистості (мотивація, ціннісні орієнтації, пізнавальні процеси тощо);

– по-друге, маніпуляція – це прихований вплив, факт якого не повинен бути помічений об'єктом маніпуляції;

– по-третє, маніпуляція – це вплив, який потребує значної майстерності та знань.

Негативний інформаційно-психологічний вплив реалізується через здатність впливати на почуття, думки й поведінку особистості. Такий прихований вплив не просто формує свідомість, він створює і нав'язує суспільству певні стереотипи (алгоритми) свідомості, які проявляються в поведінці. Інформаційна насиченість сучасного світового простору з кожним днем стає все потужнішою, що створює додаткове підґрунтя для застосування різних тактик маніпулятивного впливу. У таких умовах в особистості може спостерігатися стійка тенденція до зниження критичності мислення, зростання тривожності, психічної

State policy of Ukraine in the field of the information security of person, society, state

напруженості, нейротизму тощо. Зазначене спричиняє зниження стійкості психіки особистості та підвищення її вразливості до прихованого психологічного впливу.

Здатність особистості протидіяти маніпулятивним впливам розуміється як реалізація антиманіпулятивних механізмів (методів, прийомів та способів психологічного захисту), спрямованих на забезпечення конструктивної поведінки особистості.

Організація психологічного захисту особистості від маніпуляцій відбувається на трьох рівнях: 1) соціальному (у масштабах суспільства в цілому); 2) груповому (у межах різних соціальних груп і форм соціальних організацій); 3) особистісному.

На соціальному рівні психологічний захист реалізується за допомогою регулювання й організації інформаційних потоків (системи розповсюдження інформації в суспільстві) і поширення способів та засобів, певних алгоритмів обробки й оцінювання інформації в процесі соціальної взаємодії (від міжособистісного спілкування до масової комунікації).

Психологічний захист на груповому рівні передбачає розповсюдження та використання внутрішньогрупових інформаційних потоків і джерел, а також специфічних для конкретних соціальних груп та організацій способів соціальної взаємодії, обробки й оцінювання інформації (групових норм, орієнтацій, переваг певних комунікаторів, регламентація правил і процедур роботи та взаємодії із зовнішніми інформаційними джерелами тощо).

Особистісний рівень передбачає формування та розвиток необхідних психологічних характеристик, комплексу захисних механізмів і алгоритмів поведінки, які утворюють індивідуальний психологічний захист. На цьому рівні використання антиманіпулятивних механізмів пов'язане з відмовою від використання певної інформації, джерел її отримання, каналів розповсюдження (наприклад, відмова від рекламної інформації тощо) або повторною перевіркою важливої інформації.

Також здатність особистості протидіяти маніпулятивним впливам передбачає здійснення таких заходів: регулювання інформаційних потоків (обмеження або ініціацію розповсюдження певної інформації); розширення способів і засобів обробки й оцінювання інформації; організація колективного або групового психологічного захисту; індивідуальне використання антиманіпулятивних механізмів із метою самозахисту від прихованого впливу.

Із метою забезпечення належного захисту від негативних інформаційно-психологічних впливів в умовах гібридної війни необхідно [9]:

– визначити мотиваційно-ціннісні й інші особистісні характеристики об'єктів (військовослужбовців, громадян тощо), фактори бойової, суспільно-політичної обстановки, які можуть бути використані для здійснення негативного інформаційно-психологічного впливу;

– виявити сили та засоби психологічних операцій противника (ЗМІ, телефонні й комп'ютерні мережі, недержавні організації, соціальні групи),

Державна політика України у сфері забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства, держави

їхні можливості, порядок використання;

– визначити характер спрямованості негативного інформаційно-психологічного впливу, його мету й можливі наслідки (дискредитація державних інтересів, зміна авторитетів у державі, виникнення соціальних протестів);

– запобігти розповсюдженню чуток, дезінформації, ознайомити громадськість із методами дій, силами та засобами психологічних операцій противника;

– обмежити вільний доступ громадян до телебачення, радіостанцій та інших засобів масової інформації противника;

– своєчасно інформувати громадськість щодо методів дій і способів здійснення інформаційно-психологічного впливу противником;

– виявляти окремі групи чи категорії населення, які найбільшою мірою піддаються негативному впливові (схильні до панічних настроїв, стресів тощо), та організовувати індивідуальну роботу з ними;

– організувати взаємодію з державними та місцевими органами влади, правоохоронними органами, творчими, громадськими, релігійними організаціями, засобами масової інформації з питань проведення заходів захисту від негативних інформаційно-психологічних впливів.

Комплекс заходів із протидії негативним інформаційно-психологічним впливам має реалізовуватись у загальній системі інформаційно-пропагандистського забезпечення з метою формування стійкого морально-психологічного стану населення та

військ шляхом впливу на їхню свідомість [10, с. 8–9]. Такий вид забезпечення на сучасному етапі передбачає зокрема:

– оперативне роз'яснення населенню причин, характеру та мети проведення операцій Об'єднаних сил, висвітлення міжнародного і внутрішнього стану держави, завдань збройного захисту;

– збирання, аналіз та оцінювання даних про суспільно-політичну обстановку в районі проведення ООС;

– поширення бойового досвіду, прикладів мужності, пропаганду героїзму, взаємодопомоги, товариських стосунків, виховання почуття патріотизму, вірності громадянському обов'язку;

– посилення військово-патріотичного виховання як військовослужбовців, так і населення загалом.

Ураховуючи зазначені рівні, заходи та загалом психологічні передумови протидії маніпулятивним впливам, особистість матиме змогу оптимізувати свою антиманіпулятивну поведінку й успішно організувати роботу щодо реалізації психологічного захисту за будь-яких умов впливу.

Висновки. У сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства засоби масової інформації є найефективнішим інструментом для здійснення інформаційно-психологічного впливу на особистість, що не виключає зокрема й маніпулятивне інформування. Тому важливим, разом з іншим, є психологічний захист, що реалізується через антиманіпулятивні механізми та передбачає здійснення низки заходів (регулювання

State policy of Ukraine in the field of the information security of person, society, state

інформаційних потоків; розширення способів обробки й оцінювання інформації; організація групового та (або) індивідуального захисту тощо). Протидія маніпулятивним впливам

на соціальному, груповому й особистісному рівнях забезпечить успішність організації психологічного захисту особистості, що зумовить конструктивність її дій та адекватність поведінки за будь-яких умов.

Список використаних джерел

1. Kofman M., Rojansky M. A Closer look at Russia's «Hybrid War» // Kennan Cable. 2015. No. 7. URL: www.files.ethz.ch/isn/190090 (дата звернення: 05.09.2020).
2. Почепцов Г. Гібридна війна: інформаційна складова. URL: http://www.jimagazine.lviv.ua/2015/Pochepcov_Ros_konteksty_hibridnoj_vijny.htm (дата звернення: 05.09.2020).
3. Lasica D. Strategic Implications of Hybrid War: A Theory of Victory. 2009. URL: <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA513663> (дата звернення: 06.09.2020).
4. Толубко В. Складові інформаційної боротьби // Наука і оборона. 2002. № 2. С. 23–28.
5. Моль А. Социодинамика культуры. Москва : Изд-во ЛКИ, 2008. 416 с.
6. Толубко В. Інформаційна боротьба (концептуальні, теоретичні, технологічні аспекти). Київ : НАОУ, 2003. 320 с.
7. Грачев Г. Манипулирование личностью: организация, способы и технологии информационно-психологического воздействия. Москва : Из-во РАГС, 1998. 162 с.
8. Кара-Мурза С. Манипуляция сознанием. Москва : Алгоритм, 2004. 528 с.
9. Гесь Є., Харченко Р. Удосконалення захисту особового складу від негативного інформаційно-психологічного впливу противника // Актуальні проблеми психологічної допомоги, соціальної та медико-психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції : збірник матеріалів науково-практичної конференції, (Київ, 3 черв. 2015 р.). Київ, 2015. С. 38–41.
10. Зонь В., Кубіцький С., Слоніський В., Великожон М. Організація інформаційно-пропагандистського забезпечення особового складу Збройних сил України : навчальний посібник. Київ, 2007. 224 с.

Аннотація. Стаття посвячена вопросам защиты современной личности от негативных информационно-психологических влияний с учетом феномена гибридной войны. Раскрыто сущность понятий «гибридная война» и «негативные информационно-психологические (манипулятивные) влияния». Определено, что концепция гибридной войны уже долгое время активно используется в западном военном дискурсе и не является чем-то новым, а более известна как

Abstract. The publication is devoted to the problems of individual protection from negative information-psychological influences, considering the phenomenon of «hybrid war». The essence of the concepts «hybrid war» and «negative information-psychological (manipulative) influences» are revealed. It is substantiated that the concept of hybrid war has been used in the West military discourse for a long time where it is not considered something new and is widely known as «unconventional»

Державна політика України у сфері забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства, держави

«нетрадиционная» война. Указано, что в современном перенасыщенном обществе существует значительное количество разнообразных способов распространения сообщений, которые влияют на сознание личности. При этом средства массовой информации являются наиболее эффективным инструментом осуществления информационно-психологического воздействия на большие группы людей, и поэтому их можно считать составляющей стратегических сил информационного противоборства. Раскрыты основные родовые признаки манипулятивного информирования, а также понятие способности личности противодействовать манипулятивным влияниям, под которыми понимают реализацию антиманипулятивных механизмов (методов, приёмов, способов психологической защиты), направленных на обеспечение конструктивного поведения личности. Обоснована необходимость организации психологической защиты от манипуляций на трех уровнях (социальном, групповом, личностном) и детально описан каждый из них. Определены основные мероприятия по защите населения от таких скрытых влияний, которые должны реализовываться в общей системе информационно-пропагандистского обеспечения с целью формирования устойчивого и управляемого морально-психологического состояния населения и военнослужащих. Определено, что учет указанных уровней, мероприятий и других психологических аспектов информационного противоборства даст возможность личности оптимизировать собственное антиманипулятивное поведение и успешно организовать психологическую защиту, которая обеспечит конструктивность поведения в любых условиях.

Ключевые слова: гибридная война, информационно-психологическое влияние, психологическая защита, манипуляция, асимметричное противостояние.

war. It is noted that there are a lot of different ways of message dissemination in modern oversaturated society that influence personality's consciousness. At the same time mass media are the most efficient instrument of information and psychological influence, that is why they are considered to be a part of strategic forces of informational confrontation. It is determined that the ability of the individual to counteract manipulative influences is understood as the implementation of anti-manipulative mechanisms (methods, technologies and techniques of psychological protection) on the basis of developed emotional-volitional stability, aimed at ensuring constructive personality's behavior. The necessity of organizing protection against negative information-psychological influences at the social, group and personal levels is substantiated. It is noted that the media is the most effective tool for the implementation of information-psychological influence on large groups of people and therefore they can be considered part of the strategic forces of information confrontation. The main measures are determined to protect the population from such hidden influences, which should be implemented in the general system of information and propaganda support in order to form a stable and controlled moral and psychological state of the population and troops. It is substantiated that taking into account these levels, measures and other psychological prerequisites for combating manipulative influences, the individuals will be able to optimize their own anti-manipulative behavior and successfully organize psychological protection, which will ensure constructive behavior under any conditions.

Key words: hybrid war, information-psychological influence, psychological protection, manipulation, asymmetric confrontation.